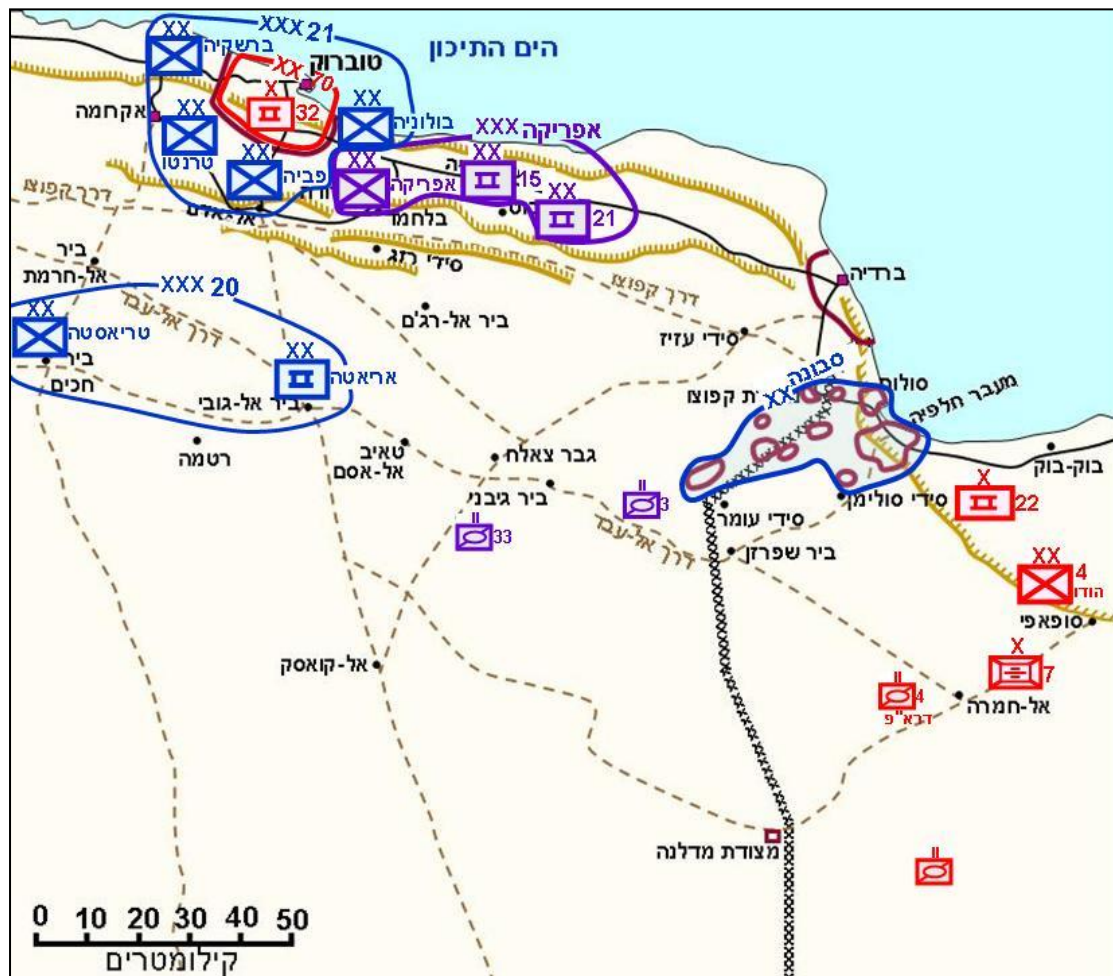

תוכניות צבאות גרמניה ואיטליה

כאמור, בתחילת המלחמה ניסו האיטלקים לפלוש למצרים כדי לכבושה מידי הבריטים. ואולם לאחר שהובסו, ואף איבדו את כל מזרח לוב, נשלח כוח משלוח גרמני להצילם. משימת כוח המשלוח הזה הוגדרה כ"הגנה על לוב" במטרה למנוע את נפילתה בידי בריטניה ולמגר את האיום שבהתקפה בריטית על איטליה עצמה. למפקד הגרמני, רוֹמְל, נאמר במפורש שלא יקבל כוחות, אמצעים ומשאבים לכבוש את מצרים. למרות זאת, הוא לא להסתפק בהגנה על לוב האיטלקית, אלא שאף גם לפלוש למצרים. תחילה תירץ זאת בכך שההגנה הטובה ביותר היא ההתקפה, אך כעבור כשנה, אחרי מבצע "צלבן", ניסה רוֹמְל לשכנע את הצמרת המדינית-ביטחונית הגרמנית שכיבוש מאחזי האימפריה הבריטית במזרח התיכון יאפשר לגרמניה גישה לשדות הנפט – משאב חיוני לניהול מלחמה ממוכנת שהיה חסר מאוד לגרמניה. נוסף על כך, לנוכח הקשיים של צבא גרמניה בחזית הרוסית, הודגש כי הכיבוש הזה יפתח ציר התקפה נוסף נגד רוסיה מדרום. הצעתו לא הביאה בחשבון את המרחקים העצומים שבהם היה מדובר ואת קשיי התחזוקה של מהלכים גדולים כאלה. מכל מקום, בעיני רוֹמְל, מטרת המערכה בסתיו 1941 הייתה לכבוש את נמל טוֹבְרוֹק ואז להכין את צבאו לפלישה לתוך מצרים.

כאמור, התנאי לכל מהלך לתוך מצרים היה כיבוש נמלים לאורך החוף כדי לקצר את ציר התחזוקה היבשתי, שכן הובלה בים ופריקה בנמל קרוב לחזית היו מהירות ויעילות מאות מונים מפריקת הציוד והמצרכים בנמל טְרִיפּוֹלִי, שנמצא כ־1,800 קילומטרים מגבול לוב-מצרים, והובלתם לחזית במשאיות. גם בלי להתחשב במשך הזמן שנדרש לנסוע מרחק כזה (בדרך כלל שלושה ימים וחצי), מפה 6: ההיערכות הגרמנית-איטלקית.

כל משאית שיצאה מִטְרִיפּוֹלִי לחזית, פרקה מטען וחזרה לִטְרִיפּוֹלִי (עוד שלושה ימים וחצי) לאסוף מטען נוסף, הייתה צריכה לתדלק כמה פעמים בדרך ולפיכך, לכל משאית שהובילה מצרכים או ציוד לחזית צריך היה להצמיד מְכֵלִית דֵּלֶק, אשר היא עצמה צרכה כשליש עד חצי מהדלק שנשאה בְּמִכָּל. יתר על כן, הנסיעה למרחקים כה ארוכים, לעיתים דרך ענני אבק וחול שחדרו למנועים ולשאר החלקים הנעים, שחקה את המשאיות והזיקה לרבות מהן, כך ששליש מהן היו מקולקלות בכל רגע נתון. רבות מהן התקלקלו במהלך המסע לחזית או חזרה ונאלצו להמתין להגעת חוליות תיקון, שגם הן נדרשו לנסיעות ארוכות כדי להגיע אליהן. תקלה בדרך הוסיפה ימים למשך הסבב של המשאית לחזית וחזרה.

לקושי הפיזי נוספה המגבלה בכמות המשאיות שבידי הכוחות הגרמניים והאיטלקיים בצפון אפריקה – ערב מבצע "צלבן" היו בצפון אפריקה רק כ־7,000 משאיות ביחידות ההובלה, רובן בעלות יכולת נשיאת מטען של עד 2 טונות. כדי לתחזק את הכוחות הנלחמים סביב טוֹפְרוֹק, היו צריכות משאיות אלה להוביל אליהם כל חודש כ־71,000 טונות של תספוקת מכל הסוגים. מכיוון שיותר משליש מהמשאיות היו מקולקלות בכל רגע, ומשך הנסיעה הלך ושוב ארך כשבעה ימים ונדרש עוד כחצי יום להעמסה ולפריקה, הרי בפועל הצליחו להעביר רק כ־61,000 טונות בחודש. ככל שהלחימה הייתה עצימה יותר גדל הפער בין הצורך ובין מה שהושג בפועל, עד כי יחידות שונות החלו להיתקע בלי יכולת לחימה מאחר שלא קיבלו דלק ותחמושת או חלקי חילוף לתיקון הציוד שנפגע או התקלקל.

לא ניתן היה להגדיל את מצאי המשאיות. תפוקת תעשיות הרכב של גרמניה, איטליה, בעלות הברית שלהן והתעשיות של המדינות שכבשו, הייתה מצומצמת בהרבה מתעשיית המשאיות של בריטניה, אשר נסתייעה גם ברכש מארצות הברית. המערכה הראשית של גרמניה ובעלות בריתה הייתה בחזית הרוסית,¹⁸ ולכן רוב המשאיות שיוצרו הופנו לחזית זו, וגם שם סבלו הגרמנים ובעלי בריתם ממחסור עצום – רק כ־20% מכלל העוצבות הגרמניות שנלחמו בחזית הרוסית היו ממונעות באופן ניכר. היתר השתמשו בסוסים כדי לגרור תותחים, ציוד ועגלות אספקה. לא רק שתעשיית הרכב של גרמניה לא הצליחה לייצר את מספר המשאיות הנחוצות בחזית, היא אפילו לא הצליחה לייצר משאיות חדשות בקצב שיחליף את אלה שנשחקו משימוש או הושמדו בלחימה כך שבהדרגה, ככל שהתמשכה המלחמה, מספר העוצבות הגרמניות הממונעות הלך וירד ל־10% בלבד. ברוסיה יכלו הגרמנים להשקות ולהזין את סוסיהם מהמים והצמחייה שבשטח ולחסוך בכך נפח ומשקל של מטען. לעומת זאת, במדבר בצפון אפריקה לא הייתה אפשרות להשתמש בסוסים משום שלא ניתן היה להזינם ולהשקותם מהשטח, ולכן נוכחותם רק הייתה מוסיפה עומס על מעט המשאיות שהיו שם בידי הכוחות הגרמניים והאיטלקיים.¹⁹ משום כך, הכוחות הגרמניים והאיטלקיים בצפון

¹⁸ עבור האיטלקים בלבד הייתה זו חזית משנית, אבל במהלך 1941 הם החזיקו שם גֵּיס שלם – כלומר, כוח השווה בערך לחצי מהכוח שלהם שנלחם בצפון אפריקה, והחזיקו כוחות גם בבלקנים.

¹⁹ להמחשת הבעיה: ביום חם סוס פעיל צורך כ־40 ליטרים של מים ביום וכ־10 קילוגרמים של מזון. כלומר, סוס אחד דורש הספקה השווה במשקל הדרוש לספק מזון ושתיה לארבעה או חמישה חיילים. יתר על כן, מזון סוסים במשקל נתון הוא בעל נפח גדול מאותו משקל של מזון לבני אדם, דבר שמוסיף עוד הכבדה על ההובלה. אוגדת רגלים גרמנית נזקקה לכ־4,000 סוסים כדי לגרור את ציודה ואת התספוקת שלה. סוסים אלה צרכו בערך את אותה כמות מזון ושתיה כמו כל החיילים באוגדה.

צילום 11: שיירת משאיות הספקה גרמנית או איטלקית מותקפת על-ידי מטוס בריטי. (צולם על-ידי המטוס)

אפריקה קיבלו עדיפות קלה בהצטיידות במשאיות, אבל גם עדיפות זו העמידה לרשותם מספר מצומצם מדי של משאיות ביחס לצורכיהם. למעשה, לפי מחקר אחד שנערך בנושא, נראה שמגבלת כמות המשאיות גרמה לכך ששיעור ניכר מהציוד והמצרכים שנפרקו בטריפולי אפילו לא הגיע לחזית.²⁰ קצב הפריקה מהאוניות עלה על הקצב המרבי שבו יכלו המשאיות הזמינות להוביל את מה שנפרק לכוחות

בחזית. נמל בֶּנְגָאָזִי נמצא רק כ־450 קילומטרים מטוֹבְרוֹק ולכן השימוש בו היה חוסך זמן רב ודלק רב להובלת המטענים לכוחות, אבל הוא היה הרבה יותר קטן מנמל טְרִיפּוֹלִי, ומספר האוניות שאפשר היה לפרוק בו בעת ובעונה אחת היה קטן בהרבה. היו נמלים נוספים בין בֶּנְגָאָזִי ובין טוֹבְרוֹק, אבל אלה היו נמלים קטנים של כפרי דייגים, ואוניות משא גדולות לא יכלו לעגון בהם עקב רדידות המים ליד החוף, וכיוון שלא היו בהם עגורנים בוודאי שלא יכלו לפרוק בהם מטענים גדולים. יתר על כן, בהיעדר עגורנים, גם ספינות קטנות התקשו לפרוק בנמלים הקטנים הללו כי הפריקה נעשתה בידיים. הקלה מצומצמת לבעיה השיגו הגרמנים והאיטלקים על-ידי פריקת חלק מהמטענים, פריטים קטנים יחסית וקלים יחסית, מאוניות המשא הגדולות בטְרִיפּוֹלִי ובֶּנְגָאָזִי ואז העמסתם על ספינות משא קטנות שיכלו לעגון ולפרוק בנמלי הדייגים.

כל התקדמות לתוך מצרים עתידה הייתה להרחיק את החזית עוד יותר מהנמלים הללו והעצימה את העלויות והקושי. לאורך החוף של מערב מצרים היו כמה נמלים קטנים – דומים במאפייניהם לנמלי הדייגים הלוביים שהוזכרו קודם, אבל הנמל הראשון שהיה מסוגל להעניק שירות דומה לזה של נמל טוֹבְרוֹק, היה נמל מְרִסָה מְטְרוּח, שנמצא כ־300 קילומטרים מטוֹבְרוֹק, כ־750 קילומטרים מנמל בֶּנְגָאָזִי וכמעט 2,100 קילומטרים מנמל טְרִיפּוֹלִי. דבר זה הפך את כיבוש נמל טוֹבְרוֹק לתנאי עבור הצבא הגרמני-איטלקי לכל מהלך מהותי לעומק מצרים. כל עוד לא כבשו הגרמנים-איטלקים את טוֹבְרוֹק מצרים הייתה בטוחה מפלישה. משום כך השקיעו הבריטים מאמץ עצום בחיזוק הכוח המגן על טוֹבְרוֹק – בניית מערך ביצורים ומכשולים היקפי, תגבורו ותגבור הכוחות המגינים עליו והעברת אספקה אליו בדרך הים בלילות, כשהגרמנים-איטלקים התקשו לגלות את הספינות המגיעות לנמל ופורקות בו ציוד ותספוקת.

לפיכך, בעוד הבריטים נערכים לתקוף לעבר טוֹבְרוֹק ולכבוש שוב את מזרח לוב, הגרמנים והאיטלקים היו עסוקים בשתי משימות בעת ובעונה אחת:

- כיבוש טוֹבְרוֹק – המועד המתוכנן לפתיחת ההתקפה על טוֹבְרוֹק היה 20 בנובמבר 1941, כך שמאמץ ההכנות היה בשיאו.
- באותה עת – הגנה מול הצבא הבריטי העיקרי במצרים כדי שלא יפריע לכיבוש טוֹבְרוֹק. לצורך שתי משימות אלה הוכפפו כל אוגדות הרגלים האיטלקיות לרֹמְל. כוחות הרגלים הגרמניים והאיטלקיים חולקו בין שתי המשימות – חמש אוגדות רגלים הקצה רֹמְל להתקפה על טוֹבְרוֹק,

²⁰ ראו: מרטין ון קרפלד, *מלחמה ותחזוקה*, הוצאת מערכות, 1983, עמ' 187 – 206.

מול אוגדת הרגלים הבריטית המתוגברת ומבוצרת היטב שהחזיקה בה, ואוגדה איטלקית אחת, מתוגברת בכמה גדודים גרמניים, הקצה להחזקת מערך ההגנה בגבול מצרים-לוב. את הכוחות הארטיילריים שלו חילק רוֹמְל באופן דומה – רובם המוחלט מול טוֹפְרוֹק ומיעוט קטן בגבול. מיעוט הכוחות שהקצה רוֹמְל להגנת הגבול מנע אפשרות לערוך אותם במערך צפוף לכל רוחב החזית, כ־80 קילומטרים מהים התיכון בצפון ועד "ים החולות" הבלתי עביר בדרום. לפיכך, העדיף רוֹמְל לערוך אותם במערך הגנה צפוף במחצית הצפונית של החזית בלבד ולהסתפק בנוכחות שני גדודי סיור משוריין במחצית הדרומית. על גדודי הסיור המשוריין הוטל לסייר בכל המרחב הפתוח שבין קצה מערך ההגנה ובין "ים החולות". הוחלט שאם יאתרו כוחות בריטיים המאגפים את מערך ההגנה הם יזעיקו את עוצבות השריון הגרמניות לתקוף אותם. שתי האוגדות המשורינות הגרמניות חנו בתווך בין שני כוחות הרגלים, אך קרוב יותר לטוֹפְרוֹק. היו להן שתי משימות:

- אם שוב יתקפו הבריטים את מערך הגנת הגבול, כפי שעשו כבר פעמיים במהלך הקיץ,²¹ תוטלנה האוגדות המשורינות לעברם כדי להדפם.

- אם לא יתקפו הבריטים – תשתתפנה בכיבוש טוֹפְרוֹק. במסגרת תוכנית ההגנה הוכנו לאוגדות המשורינות הגרמניות שטחי היערכות קדמיים, קרובים לעורף החלק הדרומי של מערך ההגנה שבמחצית הצפונית של הגבול. המטרה הייתה לאפשר התמודדות עם שתי אפשרויות ההתקפה שעמדו בפני הבריטים – האחת, ניסיון הבקעה דרך מערך הגנת הגבול (כפי שניסו בשתי ההתקפות הקודמות בקיץ), והאחרת, עקיפת מערך הגנת הגבול מדרום.

הגיס הנייד האיטלקי (אוגדה משורינת אֶרְיֶאֶטָה ואוגדת רגלים ממונעת טְרַיֶאֶסְטָה) לא הוכפף רשמית לרוֹמְל. הגיס חנה בשני ריכוזים אוגדתיים – האוגדה המשורינת חנתה כמה עשרות קילומטרים מדרום לטוֹפְרוֹק, בעמדה שתמנע מהבריטים אפשרות לעקוף את הכוחות הערוכים בקרבת טוֹפְרוֹק מדרום ותאיים על אגפו של כל כוח בריטי שינסה לנוע ישירות לעבר טוֹפְרוֹק מהקצה הדרומי של מערך הגנת הגבול. אוגדת הרגלים הממונעת האיטלקית נערכה כמה עשרות קילומטרים ממערב לאוגדה המשורינת כדי להגן מפני ניסיון של עקיפה עמוקה לעורף הגרמני-איטלקי. למרות העובדה שהוכנו תוכניות להתמודד עם מתקפה בריטית כוללת, הרי המודיעין שהיה בידי הגרמנים והאיטלקים לא הצביע על כך שזו קרובה. רוֹמְל ציפה שבטווח הזמן הקרוב תתרחש לכל היותר פשיטה בריטית רחבת היקף.

²¹ מבצע "תמציתיות" במאי 1941 ומבצע "גרזן-קרב" ביוני 1941. בשני המבצעים הללו נהדפו הבריטים חזרה למצרים אחרי כמה ימי לחימה.